

Андросюк Вячеслав – кандидат психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9106-2586>

Суденко Юлія – ад'юнкт кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1285-4527>

Андросюк Вячеслав – кандидат психологических наук, профессор, ведущий научный сотрудник научной лаборатории проблем психологического обеспечения Национальной академии внутренних дел, Киев, Украина; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9106-2586>

Суденко Юлия – адъюнкт кафедры юридической психологии Национальной академии внутренних дел, Киев, Украина; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1285-4527>

Androsyuk Viacheslav – Ph.D in Psychology, Full Professor, Leading Researcher of the Science Laboratory of Psychological Ensuring of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9106-2586>

Sudenko Julia – Postgraduate Student of the Department of Legal Psychology of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1285-4527>

УДК 340.6:343.226:343.95

Проблема булінгу в сучасному юридико-психологічному просторі України

Радикальні зміни, що нині відбуваються в Україні на шляху розбудови громадянського суспільства, відзначаються двома, взаємовиключними тенденціями. Перша полягає у демократизації і лібералізації різних сфер громадського життя, натомість, друга – у загостренні суспільних протиріч і культивуванні різного роду міжособистісних та групових конфліктів. Неприятливий психологічний клімат у родинах, викликаний матеріальними, житлово-побутовими проблемами, різноманітними негараздами серед подружніх пар, загальною кризою інституту шлюбу та сім'ї. Відсутність цілісної державної системи виховання, поляризація навчання за статусно-майновими ознаками, недоліки сімейного виховання та педагогічного

спілкування руйнівним чином позначається на формуванні підростаючого покоління громадян.

Зазначені негаразди сприяють загостренню в суспільстві відносно нового (принаймні в понятійному та методологічному значеннях) феномену, а саме – булінг-поведінки. Проблема булінгу – надзвичайно поширеного нині в молодих спільнотах явища, недостатньо вивчена в нашій країні ні з теоретичної, ні з практичної сторін. Небезпечність булінгу полягає, по-перше, в його звичаєвості практично в усіх освітніх установах і молодіжних соціальних стратах; по-друге, в тому, що він виступає безпосередньою причиною різних форм насильницької протиправної поведінки; по-третє, у відсутності дієвих механізмів правового регулювання відповідальності за булінгову поведінку як форму групового насильницького посягання на життя та здоров'я особи і, врешті, в тому, що за певними ознаками булінг необхідно віднести до одного з різновидів адикції.

Проблема булінгу з різних причин замовчується дорослими (вихователями, педагогічним колективом), які, дбаючи про власну репутацію та репутацію навчального закладу, цю проблему ігнорують, а батьки часто не вважають це проблемою, або ж, хвилюючись за власних дітей, переводять їх до іншого навчального закладу чи ізолюють від соціуму. Непоодинокі випадки залученості самих вчителів в булінговий процес, де вони можуть самі виступати в ролі ініціаторів чи навіть агресорів, оскільки вважають булінг зручним засобом колективного дисциплінарного впливу, внаслідок чого проблема набуває більших обсягів і жорстокості прояву. Врешті, останнім часом насильство торкнулось і самих вчителів, які стають жертвами булінг-поведінки з боку неадекватно реагуючих учнів та їх батьків.

В світовій освітній практиці найбільш визнано поширення такого явища, як шкільний булінг. Ця універсальна соціальна проблема існує і поширюється, однак допіру ретельно не досліджена і не має ефективних засобів усунення. За результатами досліджень, проведених UNICEF у 2017 р., встановлено, що в Україні 67% дітей віком від 11 до 17 років стикалися з

проблемою булінгу (цькування) протягом терміну дослідження. При цьому 24% дітей стали жертвами булінгу, з числа котрих 48% нікому не розповідали про ці випадки.

В жовтні 2018 році внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення [1], який доповнено статтею 173-4, яка наводить юридичне визначення поняття «булінг», встановлює за нього відповідальність, а також за приховування випадків булінгу працівниками навчальних закладів. В залежності від тяжкості порушення, встановлюється штраф від 340 до 3400 гривень, який сплачується або батьками порушників або самими кривдниками, які досягли 16-річного віку, з якого громадяни підлягають адміністративній відповідальності.

Ці первинні кроки у законодавчих актах України, на нашу думку, потребують уточнення, конкретизації та можливої перспективності щодо внесення окремих форм та наслідків булінг-поведінки до інституту кримінальної відповідальності.

Проблемами методології дослідження насильства та агресії в підлітковому середовищі опікувались видатні іноземні (Е.Фромм, В.Райх, А.Берковіц, Є.Самовічев, О.Реан, Ю.Антонян) та вітчизняні (Л.Балабанова, О.Бандурка, В.Друзь, В.Кришталь, М.Фіцула) фахівці. Однак суттєвими недоліками більшості досліджень є фрагментарний підхід до вивчення феномену насилля, відсутність системності у з'ясуванні юридичних, соціально-педагогічних і психологічних чинників булінгу.

Найбільш яскраво булінг представлений у школі – осередку, в якому середньостатистичний підліток проводить більшість часу. Перші тривожні публікації на тему шкільного приниження і знуцання з'явилися ще в 1905 р. Вже у 1910 році на конгресі «Про суїцид серед учнів середньої школи» З.Фрейд, А.Адлер та У.Стекел наголошували на відповідальності групового цькування за суїцид учнів. Тому проблематика булінгу найбільше відображена в дослідженнях його прояву в шкільних спільнотах (Д.Ольвеус, Е.Ролланд, Л.Кішлі, Д.Лейн, В.Ортон, Д.Таттум, А.Король, О.Ліщинська,

Ю.Пестерева). З іншого боку, в шкільному середовищі булінг набуває найбільш виразних і різнобічних форм та проявів, його негативні наслідки найчисельніші. Перше визначення терміну «булінг» міститься в роботі Д.Ольвеуса [2, р.140.], під яким розуміються «...повторювані, свідомі, навмисні та обдумані дії з наміром нашкодити, викликати страх шляхом погрози подальшою агресією». Стан справ в Україні погіршується внаслідок тенденцій посилення агресивності в царині підлітків, що підтверджується даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), за якими Україна посідає четверту сходинку серед країн Європи за рівнем проявів агресії підлітків, після Росії, Албанії та Білорусі [3].

Нині за ст.173-4 «Кодексу України про адміністративні правопорушення», запровадженою згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», булінг (цькування) – діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Однак в гносеологічному плані вважаємо недоцільним обмежувати кваліфікацію булінгу виключно як феномену, притаманного шкільному учнівському осередку. Булінг, як суспільне явище, має свою природу і детермінанти розвитку, він не виникає і не щезає раптово. Хоча генеза булінгу не знайшла системного відображення в дослідженнях, його витoki можна виявити вже на рівні дитячих груп первинного спілкування, зокрема, – в старших групах дитячих освітніх закладів (дитячих садках). Ще В.Франкл, який займався груповою психотерапією помітив, що у 5-6-річному віці у дітей повністю сформовано схильність до групових видів діяльності, а, отже, і включення основних механізмів соціальної ідентифікації і стратифікації.

Тому в дошкільному віці починає домінувати прагнення до спілкування з іншими дітьми. Разом з тим, за Е.Еріксоном, загострюється конфліктність, що породжується, по-перше, відчуттям власної незалежності та поширенням параметрів самооцінки, а з іншого – необхідністю засвоєння соціальних норм поведінки.

Американські фахівці в галузі дитячої психології Девід Лейн та Ендрю Міллер вважають булінг тривалим фізичним або психічним насильством з боку індивіда або групи стосовно індивіда, котрий не спроможний захистити себе в конкретній ситуації.

Існує визначення булінгу, в якому виразно підкреслюються юридико-психологічні кваліфікаційні ознаки, зокрема, – це насильство, що має умисний характер і проявляється, як правило, у тривалих, неодноразово повторюваних діях фізичного та/або психічного характеру з боку особи або групи осіб, які володіють певними перевагами (фізичними, адміністративними, психологічними тощо), вчинюваних з певною, визначеною метою (залякати, примусити зізнатися у чомусь, покарати за вчинення якогось діяння тощо). Саме це визначення дозволяє констатувати притаманність булінгу будь-яким спільнотам, незалежно від вікових, статусних, расових, статевих, релігійних та інших своєрідностей. На відміну від несистематичного діяння у вигляді групового посягання на життя та здоров'я громадян, що безумовно кваліфікується як злочин, булінг не має на меті позбавлення життя особи, а виключно знущання, приниження, цькування, орієнтовані на тривалий термін групового впливу. Саме тому, з метою конкретизації ознак саме булінгу, ступеня та критеріїв заподіяної шкоди, диференційованості відповідальності тощо, проведення системних досліджень цього феномену необхідно визнати актуальним та перспективним.

Дослідження підліткового булінгу спирається на певні психологічні постулати, які виступають в якості пояснювальних принципів агресивної поведінки дітей, своєрідності підліткової жорстокості в сучасних умовах,

детермінант негативних тенденцій щодо насильства в шкільних спільнотах. Так, дослідженнями Ю.Антоняна, Є.Самовічева, В.Оржеховської встановлено, що в підлітковому віці одним із видів негативної поведінки є агресивна поведінка, яка нерідко приймає ворожу форму (бійки, словесне приниження, бойкот, нехтування, зневага). Для окремих дітей прояв агресивних форм поведінки є формою ствердження себе в колі ровесників. Ситуація поглиблюється низьким рівнем загальної культури та нестабільністю суспільства, культури спілкування населення, міжособистими та міжгруповими конфліктами. Віковий діапазон агресивних дій зсувається в бік зменшення. З'являються все нові види негативної поведінки: підлітки беруть участь у організаціях екстремістів, співпрацюють зі злочинцями. На жаль, непоодинокі випадки відеореєстрації актів насилля на мобільні телефони та розміщення інформації в Інтернеті, глузування з однолітків та вчителів. Стає все важчим визначити агресивнішу стать, оскільки дівчата іноді виявляють більше агресії, ніж хлопці.

Цікаво, що структура булінгу останнім часом все більше трансформується в бік переважання маніпулятивної поведінки і суто психологічного насильства над насильством фізичним, хоча це не слід сприймати як покращення ситуації з фізичної агресією. Психологічна форма булінгу виразніше, ніж інші його форми, залежить від культурного опосередкування емоційних проявів, прийнятих патернів спілкування в сім'ї і ставлення до дітей. Слід вказати, що психологічне насильство, на наш погляд, виступає підґрунтям будь-якого іншого виду насильства. Взагалі, до психологічного насильства рідко ставляться як до насильства, його вплив на життя дитини часто недооцінюють, воно рідко розглядається як підстава для втручання. Поширеність цієї форми насильства важко виміряти в конкретних показниках в зв'язку з проблемністю його виявлення та недостатньою формалізованістю.

Загалом ми вважаємо, що схильність до булінг-поведінки може формуватись ще в дитячому віці, її витоки знаходяться у своєрідності

виховання дитини, засвоєнні культивованих в родині патернів насильницької поведінки. Безумовно, перш ніж вести мову про формування схильності до булінг-насильства в дитинстві, слід з'ясувати, що саме розуміється як насильство. Насильство, за словником В.Даля, – це свавільна та протизаконна дія, що заважає і ображає [4, с.469]. А.Івашенко, А.Марченко та Р.Шарапов [5, с.120] розуміють насильство як активну соціальну діяльність, безпосередньо спрямовану проти вільного волевиявлення іншої особи. Думку про те, що насильницький вплив на особу полягає у певному примушуванні до дій, які суперечать її бажанням, значно раніше висловлював А.Піонтковський [6, с.88]. Викладеним поглядам, однак, притаманна певна обмеженість. По-перше, відсутність ознаки незаконності дій під час насильства значно розширює зміст цього поняття. Тому навіть захист під час необхідної оборони слід було б вважати насильством, що є неприпустимо. Подібне тлумачення насильства, як, наприклад, при вихованні дитини (заборона дивитися телевізор, грати на комп'ютері, спілкуватись з певними дітьми, їсти брудними руками тощо), не має конкретних, науково обґрунтованих меж. По-друге, насильство полягає не лише в обмеженні волевиявлення особи, а й у заподіянні їй певних фізичних або психічних травм.

Тому, певною мірою, нам імпонує позиція Л.Гаухмана, який вважає насильство суспільно небезпечним, протиправним впливом на організм людини, здійсненим проти її волі [7, с.3]. Підкреслюючи цілком обґрунтовано протиправність як обов'язкову ознаку насильства, правник, тим не менше, не бере до уваги психологічну складову насильства, обмежуючись виключно фізичним характером впливу.

Психоаналітичний підхід Едварда Гловера у розумінні детермінант формування характеру людини, змушує визнати насильство одним з результатів конфлікту між примітивними інстинктами, якими наділена кожна особа, та альтруїстичним кодексом, установленим в суспільстві [Див.8].

Американські дослідники М.Сінгер та Дж.Лаліч у роботі “Культу в нашій свідомості” [9, р.76] пропонують низку різновидів деструктивного впливу на суспільство та окрему особу. До найбільш продуктивних різновидів вони відносять примусове переконання, реформування мислення, контролювання свідомості, експлуатуюче переконання, групове та індивідуальне насильство.

Дослідник психологічного насильства в родині О.Орлов під психологічним насильством розуміє «... навмисне маніпулювання дорослими дитиною як об'єктом, ігнорування його суб'єктних характеристик (свободи, гідності, прав тощо), або ж руйнівні ...чи фіксовані відносини «дорослий-дитина», що призводять до різних деформацій психічного (поведінського, інтелектуального, емоційного, комунікативного, особистісного) розвитку» [10, с.184]. Перелік різновидів психологічного насильства виглядає наступним чином:

- психологічний вплив (погрози, приниження, образи, гіпертрофована критика, неправда, ізоляція, заборона на поведінку та емоційне реагування, ігнорування вітальних потреб т.і.);
- психологічні ефекти (втрата довіри, розмита самоідентичність, зовнішній локус контролю, тривожність, порушення сну, депресія, агресивність, поступливість, комунікативна некомпетентність, знижена самооцінка, шкільна неуспішність, уособленість, схильність до суїциду, затримка фізичного та психічного розвитку);
- психологічні взаємодії (домінантність, непередбачуваність, неадекватність, ригідність, безвідповідальність, невпевненість, самоприниження тощо).

Безумовно, переважна більшість зазначених різновидів психологічного насильства, відповідної симптоматики і наступних поведінкових змін спостерігається при реалізації булінгу незалежно від характеристик соціального середовища, об'єкта насильства, мети його здійснення.

Розвиток сучасних поглядів на проблему психологічного насильства дозволяє диференціювати його форми, в основному з метою конкретизації соціальних умов та чинників феномену, механізмів реалізації, наслідків, юридичної відповідальності та напрямів превенції і психотерапії. Зокрема, найбільш типовими формами психологічного насильства є суто булінг, мобінг, хейзінг, кібермобінг і кібербулінг. Фактично булінг та мобінг — схожі поняття, феноменологічно — це цькування. Відмінність їх полягає в тому, що активним суб'єктом булінгу (булером, булі) є конкретна особа, а суб'єктом мобінгу — соціальне угруповання. Під хейзінгом (англ. hazing) розуміються неформальні, зазвичай суттєво принизливі, насильницькі ритуали, дотримання яких вимагається від новачка при вступі до конкретного соціального угруповання, або від окремих осіб для підтримання в групі належної ієрархії. Прикладами хейзінгу можуть слугувати ритуали «входження на посаду», армійська «дідівщина», перевірка новачка в шкільному осередку «на міцність», ритуали як елемент молодіжної чи злочинної субкультури тощо.

З метою визначення можливих напрямів та шляхів запобігання булінгу в шкільному середовищі, нами було здійснено констатувальне дослідження, в якому за допомогою спеціально складеної анкети, варіанти якої були орієнтовані на респондентів із числа учнів, батьків та персоналу шкільних установ, отримано низку значимих показників, що характеризують розуміння різними статусно-віковими стратами феномену булінгу, його форм і гостроти прояву; юридико-кримінологічних чинників — локалізацію події цькування, частоту прояву, особливості особистості булерів та їх жертв, ставлення суспільного оточення до булінгу, мобінгу, кібербулінгу; варіанти очікуваної правової та соціальної допомоги тощо.

Загальний обсяг вибірки обстеження — 180 осіб, з числа котрих 40 вчителів, 40 батьків та 100 учнів (дівчат і хлопців) 5 — 9 класів закладів середньої загальної освіти м.Києва.

Результати опитування свідчать про наступне. Наявність проблеми шкільного булінгу та необхідність її нагального вирішення визначили 78% усіх опитаних. При цьому, розподіл цієї думки за дослідженими стратами склав: 92% батьків, 64% вчителів та 74% школярів.

Стосовно форм здійснення булінг-поведінки, більшість респондентів такими визнали фізичну травматизацію (97%), образи і приниження (88%) та сексуальні домагання (контактні і словесні – 68%). Дещо менші показники стосуються таких форм як навмисного псування майна, продуктів харчування (64%), вербальної стигматизації та образливих прізвиськ (48%). Однак, якщо середні дані щодо фізичної травматизації (побиття, незначні ушкодження) суттєво не розрізняються в опитуванні батьків, вчителів та учнів, то коли йдеться про образи, приниження і прізвиська, то в дослідженні виявлено певні відмінності. Зокрема, психотравмуючий ефект принижень і прізвиськ визнали значущим в ситуації булінг-поведінки 78% школярів і лише 42% батьків і вчителів. Встановлене можливо пояснити більшою соціальною адаптованістю дорослих і, навпаки, значно більшою сенситивністю дитячого віку до почуттєвої, етико-духовної сфери соціальної оцінки особистості, зниженими порогами образливості та підвищеною емоційністю. Досить цікавими є диференціації в оцінці булінгу на сексуальному підґрунті. Так, якщо опитування батьків виявило достатньо високі показники (76%), особливо щодо учнів 6 – 8 класів, то думки вчителів з цього приводу менш виразні (41%), а дані опитування дітей становлять усього 16%. Цікавими виявились відмінності у булінгу на сексуальному ґрунті в групах опитаних дітей різних вікових категорій. Так, сексуальні приниження і цькування зазначили 22 % дівчат та 15 % хлопців у віці 11 – 12 років, 36 % дівчат та 9 % хлопців у віці 13 – 14 років і приблизно порівну (16 %) дівчат і хлопців у віці 15 – 16 років. Загалом невисокі показники в учнівській категорії можна пояснити, з одного боку, певною «утаємниченістю» цієї сфери стосунків в опитуванні дорослими, а зниження даних з віком – наявністю первинного досвіду старших школярів у сексуальних стосунках.

Значне занепокоєння, в осередку школярів, повинні викликати значні показники мобінгу – групового переслідування, цькування та знущання. Зокрема, якщо в царині вікової категорії 11 – 12 річних головним чином мобінг реалізується у формі словесних образ, прізвиськ та штовханини без намагання нанести фізичні ушкодження (82% дітей та 54% вчителів), то по мірі збільшення віку опитаних групову фізичну травматизацію, групове презирство та цькування як в школі, так і поза її межами відзначають 70% учнів та 38% вчителів. Безумовно, слід враховувати об'єктивні психологічні закономірності, якими є групова ідентифікація, стратифікація та первинна корпоратизація – феномени, притаманні дітям середнього та старшого шкільного віку на рівні формування первинного досвіду соціальної взаємодії. Однак, враховуючи тяжкість психологічної травматизації особистості саме від групового посягання (суїцидальні спроби, неконтрольована агресія тощо), шкільний мобінг потребує вжиття науково-обґрунтованих заходів як з боку батьків (компенсація негараздів зовнішнього групування в родинному середовищі, взірці прийняття компромісних рішень), так і з боку вчителів (перш за все, – щодо своєчасності виявлення фактів мобінгу), кваліфікованих психологів (тренінги групової взаємодії, техніки безконфліктної комунікації тощо) та правників (роз'яснювально-просвітницька робота, превенція протиправної групової поведінки). Стосовно ж проявів кібербулінгу, неможливо переоцінити роль родинного середовища як соціального контролера та наставника. Загалом, існуючий науковий матеріал [Див.напр.11,12] свідчить про переважну дослідницьку увагу щодо з'ясування низки детермінант саме соціальної природи, які породжують булінг-поведінку. Натомість, дослідження суб'єктивних, особистісних чинників, які характеризують психологічний профіль булера (булі), жертви, структуру мобінг-угруповування тощо, допоки не знайшли ефективної практичної реалізації.

Зважаючи на недостатню дослідженість проблеми булінгу в середовищі дітей і, особливо, в дорослому (сімейному, професійному, соціальному)

середовищі, вважаємо доцільним і перспективним вивчення умов та чинників, що породжують феномен булінгу у різних його формах, динаміці та суб'єктах здійснення. Отримані результати актуально сприятимуть опрацюванню дієвих інструментів превенції та запобігання зазначеного правопорушення.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
2. Olweus Dan. Bullying at School: What We Know and What We Can Do. London-Oxford: Blackwell Publishing, London-Oxford, 1993. 152 p.
3. Закон України “Про попередження насильства в сім’ї” від 15.11.2001 р. № 2789-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
4. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. М.: АСТ, 1979., Т.2. 779 с.
5. Шарапов Р. Д. Физическое насилие в уголовном праве. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 190 с.
6. Пионтковский А.А. Преступления против личности. М.: Юридическая литература, 1938. 300 с.
7. Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. М.: Юридическая литература, 1969. 177 с.
8. Норрис Дж. Серийные убийцы. Пер. с англ. М.: КРОН-ПРЕСС, 1998. 388 с.
9. Singer M. T., Lalich J. Cults in our midst. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1995. 379 p.
10. Орлов О.Ю. Психологическое насилие в семье – определение, аспекты, основные направления оказания психологической помощи. // *Психолог в детском саду*. 2000. №2-3, сс..182-187
11. Пилипенко В. Підліткова агресія у контексті сучасної соціокультурної ситуації. // *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. - 2004.- № 4.- С. 2-24.

12. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх. К.: Ві-Ан, 1996. 348 с.

Проблема булінгу в сучасному юридико-психологічному просторі України

Резюме. Стаття присвячена дослідженню проблеми булінгу – відносно нового, щодо кваліфікації та відповідальності, різновиду правопорушення. Зміст булінг-поведінки полягає в колективному чи індивідуальному знущанні і цькуванні однієї чи декількох осіб, що відрізняються від агресорів за віковими, релігійними, статусними, гендерними, габітарними та іншими ознаками. Булінг та його різновиди – мобінг, хейзінг, кібербулінг, становлять суттєву суспільну небезпеку, оскільки не лише порушують законні права та інтереси людини, але й призводять до шкідливих наслідків для психічного здоров'я жертв. Анкетне опитування 180 осіб, з числа вчителів, батьків та учнів 5 – 9 класів закладів середньої загальної освіти дозволило встановити актуальність протидії цьому феномену (78% усіх опитаних). Визначено структуру форм здійснення булінг-поведінки: фізичну травматизацію (97%), образи і приниження (88%), сексуальні домагання (контактні і словесні – 68%), навмисне псування майна, продуктів харчування (64%), вербальна стигматизація та образливі прізвиська (48%). Виявлено диференціацію оцінки окремими категоріями опитаних небезпечності булінгу у вигляді образ, фізичних ушкоджень та принижень на сексуальному ґрунті. Окреслено перспективи правового та психотерапевтичного реагування на прояви булінгу та його превенцію.

Ключові слова: булінг, булінг-поведінка, булер, агресія, юридико-психологічні детермінанти, мобінг, хейзінг, превенція.

Проблема буллинга в современном юридико-психологическом пространстве Украины

Резюме. Статья посвящена исследованию проблемы буллинга, относительно новой, касательно квалификации и ответственности, разновидности правонарушения. Смысл буллинг-поведения состоит в

коллективном или индивидуальном издевательстве и травле одной или нескольких персон, которые отличаются от агрессоров возрастными, религиозными, статусными, гендерными, габитарными и иными признаками. Буллинг и его разновидности – моббинг, хейзинг, кибербуллинг, образуют значительную общественную опасность, поскольку не только нарушают законные права и интересы человека, но и приводят к вредным последствиям для психического здоровья жертв. Анкетный опрос 180 лиц, из числа учителей, родителей и учеников 5 – 9 классов учреждений среднего общего образования позволило установить актуальность противодействия этому феномену (78% всех опрошенных). Определена структура форм осуществления буллинг-поведения: физической травматизации (97%), оскорблений и унижений (88%), сексуальных посягательств (контактных и словесных – 68%), умышленной порчи имущества, продуктов питания (64%), вербальной стигматизации и оскорбительных прозвищ (48%). Выявлена дифференциация оценки отдельными категориями опрошенных степени опасности буллинга в виде оскорблений, физических повреждений и унижений на сексуальной почве. Очерчены перспективы правового и психотерапевтического реагирования на проявления буллинга и его превенцию.

Ключевые слова: буллинг, буллинг-поведение, буллер, агрессия, юридико-психологические детерминанты, моббинг, хейзинг, превенция.

Problem of Bullying into Modern Legal-Psychological Area of Ukraine

Abstract. The article is devoted to researching the problem of bullying, a relatively new one, regarding qualification and responsibility, a type of offense. The meaning of bullying-behavior is collective or individual mockery and harassment of one or several people who differ from aggressors by age, religion, status, gender, dimensional and other signs. Bullying and its varieties – mobbing, huizing, cyberbullying, constitute a significant public danger, since they not only violate the legal rights and interests of a person, but also lead to harmful consequences for the mental health of victims. The danger of bullying is, firstly, in

its familiarity in almost all educational institutions and youth groups; secondly, that he is the cause of various forms of violent unlawful behavior; thirdly, in the absence of effective mechanisms of legal regulation of responsibility for bullying-behavior as a form of group violent encroachment on the life and health of a person; finally, on certain grounds, bullying is a type of addiction. A questionnaire survey of 180 people from among the students, parents and pupils of grades 5–9 of institutions of secondary education made it possible to establish the relevance of counteracting this phenomenon (78% of all respondents). The structure of forms of implementing bullying-behavior was determined: physical traumatization (97%), insults and humiliation (88%), sexual assault (contact and verbal - 68%), willful damage to property, goods (64%), verbal stigma and offensive nicknames (48%). The differentiation of assessment by separate categories of respondents of the danger of bullying in the form of insults, physical injuries and humiliations on sexual grounds was revealed. For explaining the reasons of school bullying, it is necessary to take into account the objective psychological patterns that consist of group identification, stratification and primary corporate nature – phenomena, inherent in children of middle and senior school age at the stage of forming the primary experience of social interaction. However, taking into account the harm of psychological trauma to the individual from group harassment, school bullying and mobbing require the use of science-based measures from parents and teachers, qualified psychologists and lawyers. The perspectives of legal and psychotherapeutic response to manifestations of bullying and its prevention are outlined.

Key words: bullying, bullying-activity, bullier, aggression, juridical-psychological determinants, mobbing, heysing, prevention.